

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

**ГУТОРОВА О.О., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. В.В. ДОКУЧАЄВА**

Розглянуто проблему формування і функціонування організаційно-економічного механізму зернопродуктового підкомплексу України. Розкрито внутрішню основу розвитку виробництва зерна і продуктів його переробки, сучасний стан та перспективи вирощування зернових та зернобобових культур.

The problem of formation and functioning of the organizational-economic mechanism of Ukraine's grain-production sub complex is considered. The internal basis of development of grain production and products of its processing, a current state and prospects of grain and leguminous cultures cultivation is opened.

Постановка проблеми. Важливою складовою аграрної політики держави, досягнення її стратегічних орієнтирів на новому етапі розвитку аграрного сектору економіки, пов'язаного з забезпеченням умов його ринкового розвитку у конкурентному середовищі та продовольчої безпеки, виступає опрацювання і запровадження ефективного формування та розвитку організаційно-економічного механізму функціонування зернопродуктового підкомплексу. Світовий ринок зерна є одним із найбільш прогнозованих і зумовлюється кількома факторами. По-перше, зерно є одним із життєво необхідних, найбільш важливих продуктів харчування населення планети. По-друге, вирощування зерна, з огляду на природно-кліматичні умови, можливе не на всій території світу і, по-третє, воно є ідеальним продуктом для довгострокового зберігання й транспортування.

Разом з тим при явному лідерстві певної групи країн в експорті або імпорті зерна цей ринок не є абсолютно монополізованим. Кон'юнктура цін на ньому досить прогнозована, оскільки тісно взаємозалежна з обсягами виробництва, запасами й попитом на світовому ринку, цінами на

внутрішніх ринках країн-експортерів. Багато хто із країн, які є найбільшими імпортерами або експортерами зерна, відстежують тенденції світового ринку та свій сегмент на ньому.

Тісний зв'язок учасників зернопродуктового підкомплексу як із зовнішнім, так і внутрішнім ринком диктує необхідність формування чіткої, економічно обґрунтованої системи зовнішньоекономічної та маркетингової діяльності. Вирішення цих питань і є головним завданням формування ефективної системи менеджменту, спрямованого на формування організаційно-економічного механізму розвитку зернопродуктового підкомплексу в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аграрна реформа, яка нині здійснюється в країні, поставила на порядок денний нові й важливі проблеми перед зернопродуктовим підкомплексом. Інституціональні зміни, висока самостійність, відповідальність і мотивація господарюючих суб'єктів змінили характер економічних відносин як між державою і виробниками зернопродуктів, так і між структуроутворюючими складовими продуктових підкомплексів. Причому вони торкнулися всіх стадій суспільного відтворення – виробництва, розподілу, обміну та споживання. Зазначена ситуація обумовлена відсутністю системи дієвого державного регулювання (в першу чергу – цінового регулювання), центральне місце в якому належить ефективному організаційно-економічному механізму.

Загальні теоретичні питання вдосконалення механізмів функціонування аграрної сфери розглядалися В.Г. Андрійчуком, М.Ф. Кропивком, Ю.Я. Лузаном, М.Й. Маліком, Л.О. Мармуль, В.Я. Месель-Веселяком, О.Г. Шпикуляком та ін.

Актуальним економічним проблемам розвитку зерно продуктового підкомплексу присвячено розробки В.І. Бойка, І.Г. Кириленка, М.Г. Лобаса, П.М. Макаренка, П.Т. Саблука, Б.К. Супіханова, О.М. Шпичака, І.І. Червена та ін. У дослідженнях цих науковців аналізувалися різні аспекти становлення й інтенсифікації зернопродуктового підкомплексу та його галузей, а також обґрунтовувалися теоретичні та практичні рекомендації щодо удосконалення рівня господарювання у цій сфері.

Незважаючи на високий рівень теоретичних і науково-практичних розробок, недостатньо опрацьованими залишаються

проблеми економічного розвитку зернопродуктового підкомплексу за рахунок прискорення адаптації його діяльності до ринкових умов. Подальшого опрацювання потребують теоретико-методологічні основи організації даного підкомплексу, методичні підходи до проведення оцінки рівня його розвитку. У сукупності це зумовлює актуальність проведення даного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є узагальнення теоретичних основ і розробка пропозицій щодо вдосконалення діяльності сільськогосподарських підприємств на ринку товарного зерна та формування організаційно-економічного механізму ефективного розвитку зернопродуктового підкомплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. До набуття суверенітету Україна не була окремим суб'єктом ринку, її потенціал враховувався лише в складі СРСР, а пізніше – СНД. Лише кілька років тому в міжнародних оглядах ринку зерна з'явилися перші відомості про Україну. Проте з її боку, на наш погляд, не прикладається достатньо зусиль з активізації торгівлі, пошуку своєї ніші на міжнародному ринку зерна, хоча потреба в цьому й потенційні можливості у неї є.

Саме це вимагає визначення на державному рівні місця України у світовому виробництві зерна, можливостей експорту, конкурентоспроможності вітчизняного зерна на світовому ринку для того, щоб розробити експортно-імпорتنу політику стратегічно важливого продукту на перспективу. Дослідженнями встановлено, що світовий ринок зерна характеризується нестійкістю, адже на ринок зерна поширюються товарні інтервенції урядів різних країн.

Оцінка наслідків вступу України до СОТ для зернопродуктового підкомплексу ґрунтується на припущенні, що зміна імпорتنих тарифів буде впливати на виробництво опосередковано через зміну попиту й цін на зерно. При цьому робиться припущення про незмінність інших факторів, що значною мірою зумовлюють рівень ефективності виробництва: купівельної спроможності гривні, заходів державної підтримки, рівня доходів населення, ґрунтово-кліматичних умов.

Нестабільність внутрішнього ринку зерна певною мірою пояснюється його ізольованістю від світового. Для сільських товаровиробників, а також елеваторів, комбінатів хлібопродуктів і хлібоприймальних пунктів немає доступної інформації про ціни

на зерно на світовому ринку.

Перешкоджає розвитку експортної орієнтації відсутність професійних галузевих об'єднань і союзів, які б дозволяли централізовано відстоювати інтереси сільських товаровиробників, брати участь у розробці законодавчих актів, організовувати й удосконалювати інформаційне обслуговування, створювати інтегровані формування, розвивати виробництво на основі прогнозованого збуту.

Для скорочення витрат при організації збуту зерна на зовнішніх ринках процес формування експортних партій доцільно починати з виробництва продукції й завершувати на стадії зберігання. Це потребує створення структури, яка б координувала сільськогосподарських товаровиробників і елеваторів у питаннях організації й технології виробництва, доробки, зберігання та збуту продукції. Пріоритетом у діяльності координуючої структури повинні бути економічні інтереси сільських товаровиробників і взаємодіючих з ними елеваторів.

Таким вимогам найбільшою мірою відповідає асоціація експортерів зерна, діяльність якої здійснюється на безприбутковій основі. У перелік функцій асоціації експортерів зерна рекомендується включити організацію комплексу робіт з експорту зерна, починаючи з укладання договорів (контрактів) із господарюючими суб'єктами країн-імпортерів. Все це потребує створення структурних підрозділів асоціації на районному, регіональному й державному рівнях.

Важливою передумовою успішної діяльності підрозділів асоціації є цінова стабільність на зерновому ринку країни. Її досягнення органічно пов'язано із впровадженням системи збору й поширенням доступної інформації, а також з формуванням відповідної ринкової інфраструктури, що дозволяє застосовувати логістичні методи організації руху товарів у формі біржової торгівлі готовою продукцією, складських розписок і ф'ючерсних контрактів.

Діяльність у зернопродуктовому підкомплексі України щодо підвищення інвестиційної привабливості має бути спрямована на мінімізацію різних видів інвестиційних ризиків, які властиві всім галузям без винятку. Основними ризиками, що впливають на прямі іноземні інвестиції в підкомплекс є: економічні, політичні,

соціальні, екологічні та кримінальні.

На думку експертів, українські й закордонні інвестори дотримуються різних підходів до визначення основних факторів ризику. Тому, крім загальної оцінки видів ризику нами проаналізовано інвестиційний ризик підприємств зернопродуктового підкомплексу для українських та іноземних інвесторів. За регіонами інвестиційна активність досить істотно диференціюється. Аналіз її в регіональному розрізі показує, що в Центральний і Південний регіони, як і раніше, направляється до 2/5 загального обсягу інвестицій в основний капітал.

Перехід до ринкової економіки викликав докорінні зміни в економічних відносинах між товаровиробниками і споживачами продукції, змінилися і функції держави. Її організаційну роль поступово беруть на себе вільні ринкові інструменти, які сприяють створенню нових форм господарських зв'язків між підприємствами суміжних галузей. Однак важливо, щоб ринкові інструменти розвивалися не тільки на національному, а й на регіональному рівні, зв'язуючи в єдину систему регіональний, національний та світовий ринки. Лише за таких умов товаровиробник зможе повною мірою скористатися вигодами кон'юнктури ринків, правильно побудувати свою маркетингову стратегію: цінову політику та політику товаропросування.

Структура організаційно-економічного механізму розвитку зернопродуктового підкомплексу представлена через його функціональні складові: організаційний та економічний механізми, системоутворювальною ознакою яких є цільова підсистема підприємств підкомплексу.

Реалізація сценаріїв інтеграції потребує розробки основних заходів у межах кожного програмного напрямку й визначення ступеня його актуальності. Оцінка результативності конкретного заходу може бути проведена кількома способами. Наприклад, можливе порівняння ефекту від реалізації заходу із витратами на його реалізацію.

Концепцію формування агрохолдингу корпоративного типу, суть якої полягає в концентрації управлінських, організаційних, господарських та інших функцій, покладено в основу формування зернового кластеру, яка є універсальною й може бути застосована для побудови кластерів як

внутрішньогалузевої, так і міжгалузевої орієнтації. Стратегія галузевого кластеру може бути реалізована тільки за умов погодження інтересів влади й бізнесу, що забезпечить підвищення конкурентоспроможності зернопродуктового підкомплексу. Розробка стратегії диверсифікації, як інструмента управління економікою, потребує виробництва конкурентоспроможного на світовому ринку зерна.

Тому нами запропоновано диверсифікацію посівних площ зернових культур. У зерновому виробництві пропонується провести удосконалення структури вирощування зернових культур у напрямі збільшення частки фуражного зерна й круп'яних культур. Вирощування круп'яних культур в Україні доцільно орієнтувати переважно на забезпечення споживчого попиту внутрішнього ринку.

На основі проведених досліджень пропонується вирішення проблеми наукового і практичного формування організаційно-економічного механізму розвитку зернопродуктового підкомплексу. До цього механізму нами включено: ринок зерна та продуктів його переробки; інвестиційно-інноваційне забезпечення, зовнішньоекономічні зв'язки, створення інтегрованих об'єднань; стратегічне планування та побудову логістичних потоків.

Висновки. Стратегічною метою зернопродуктового підкомплексу (являє собою сукупність сільськогосподарських і переробних підприємств, що забезпечують раціональне виробництво, транспортування, зберігання, переробку й реалізацію зерна та продуктів його переробки) є формування організаційно-економічного механізму його розвитку, як системи, що забезпечує стабілізацію, постійний розвиток і послідовне підвищення ефективності виробництва для повного й надійного забезпечення населення зернопродуктами. Основними напрямками формування організаційно-економічного механізму зернопродуктового підкомплексу є: визначення сутнісного змісту; удосконалення принципів, інструментарію його дослідження; виявлення ефективних форм господарювання.

Забезпечення ефективного функціонування зернопродуктового підкомплексу зумовлює вдосконалення матеріально-технічної бази, її реконструкцію й оснащення сучасним технологічним устаткуванням, реалізацію

високоєфективних інвестиційних проєктів на інноваційній основі. Інвестиційна політика в досліджуваному підкомплексі повинна впливати зі стратегічних завдань розвитку економіки країни й враховувати особливості кожної галузі та бути орієнтованою на державну підтримку, реконструкцію й технічне переоснащення зернопродуктового виробництва.

Література.

1. Амбросов В.Я. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів механізму розвитку сільського господарства /В.Я. Амбросов, Т.Г. Маренгіч //Економіка АПК. – 2005. – №10. – С.14-20.

2. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2006. –292 с.

3. Бойко В.І. Економіка виробництва зерна: монографія / В.І. Бойко, Є.М. Лебідь, В.С. Рибка. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2008. – 398 с.

4. Кваша С.М. Напрями удосконалення механізмів формування ринкової рівноваги на ринках сільськогосподарської продукції / С.М. Кваша // Економіка АПК. – 2011. – № 2. С. 161-167.

5. Кириленко І.Г. Зернове господарство та ринок зерна в Україні / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. – № 9. – С. 3-13.

6. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 2. С. 3-12.

7. Макаренко П. М. Ринок зерна і регіональне зерновиробництво: монографія / П.М. Макаренко, О.О. Сиченко. – Дніпропетровськ: Герда, 2007. – 188 с.

8. Саблук П.Т. Сучасні тенденції світового виробництва зерна / П.Т. Саблук, О.В. Коваленко // Вісник аграр. науки. – 2009. – № 8. – С.74-78.

9. Супіханов Б.К. Світовий і регіональний ринки пшениці / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. – 2010. – № 8. – С. 129-132.